

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับวิธีพิจารณาคดีปกครองตามพระราชบัญญัติ จัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542¹

ประกาศ กรัสนัยรวิวงศ์²

จากการศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครอง ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542 มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษาถึงประวัติความเป็นมา แนวคิด และทฤษฎี หลักเกณฑ์ของกฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542 อย่างมีขอบเขต ซึ่งผู้ศึกษาได้รับความรู้และแนวคิดของการแสวงหาข้อเท็จจริงมีความสำคัญมาก ในวิธีการพิจารณาดีไม่ว่าจะเป็น คดีปกครองโดยการจะได้มาซึ่งข้อเท็จจริงนั้นก็จะต้องดำเนินการตามกฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองกล่าวคือกฎเกณฑ์ที่กำหนดถึงขั้นตอนของการดำเนินการต่างๆในศาลปกครอง ซึ่งจะเป็นการบังคับหรืออนุญาตให้คู่ความได้มีการปฏิบัติต่อศาลเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงต่างๆและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาคดีปกครอง ซึ่งอันจะทำให้ศาลปกครองศาลปกครองสามารถตัดสินปัญหาของคดีที่มาสู่ศาลปกครองได้ โดยวิธีพิจารณาปกครองในศาลปกครองเริ่มต้นจากการได้ยื่นฟ้องคดีต่อศาลปกครอง และตลอดจนไปถึงมีคำพิพากษาของศาลปกครอง กล่าวคือกฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองของศาลปกครอง หมายถึง บทบัญญัติที่เกี่ยวข้องหรือได้วางหลักที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินคดีปกครอง โดยที่กฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นเพื่อที่จะทำให้กระบวนการพิจารณาคดีปกครองในศาลปกครองเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และยังจะช่วยให้ศาลปกครองตัดสินคดีปกครองเป็นไปอย่างยุติธรรม สำหรับกฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองของไทยที่สำคัญโดยเป็นหลักที่ศาลปกครองใช้ในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีปกครองของไทยได้แก่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 และระเบียบที่ของที่ประชุมใหญ่ตุลาการศาลปกครองสูงสุด ว่าด้วยเรื่องวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 โดยที่หากประเทศไทยมีกระบวนการพิจารณาคดีปกครองที่เหมาะสมแล้วนั้นก็จะส่งผลให้กระบวนการการพิจารณาคดีของศาลปกครองจะเป็นไปอย่างรวดเร็วและเป็นธรรมมากไปด้วย แต่ถ้าหากว่ากระบวนการพิจารณาคดีปกครองที่ไม่เหมาะสมก็ย่อมที่จะส่งผลในทางตรงกันข้าม แล้วก็จะส่งผลให้ผมข้อบกพร่อง และย่อมที่จะส่งผลกระทบต่อคู่ความในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงโดยมิได้ด้วยเช่นกัน

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับวิธีพิจารณาคดีปกครองตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542 โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์ประเสริฐ ตั่นศิริ และคณะกรรมการการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.กัลยา ตั่นศิริ และ รองศาสตราจารย์ สุทธิ รัตนวราห์

²นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (บางนา) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

จากการศึกษาทำให้ทราบว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวิธีพิจารณาคดีปกครองยังไม่ชัดเจนและยังไม่ครอบคลุม ซึ่งพอจะสรุปได้ ดังต่อไปนี้

ปัญหาประการแรก กฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองของไทยมิได้บัญญัติไว้ว่า การยื่น คำร้องขอให้ศาลเพิกถอนหรือบังคับตามคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล หรือไม่ ในอัตราเท่าใด และ ความไม่เหมาะสมของกฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองของไทย ในส่วนของการขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล อันทำให้การพิจารณาพิพากษาคดีที่มีการยื่นคำขอ ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลเป็นไปอย่างล่าช้า

จากการศึกษาทำให้ผู้เขียนพบว่า กฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองของไทยนั้นมิได้บัญญัติถึงจำนวนที่ตายตัวของ การยื่นคำร้องขอให้ศาลเพิกถอนหรือบังคับตามคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการต้องเสียค่าธรรมเนียมในอัตราใดนั้นก็ มิได้กำหนดเอาไว้เป็นจำนวนเงินที่แน่นอน โดยที่บทบัญญัติว่า “การฟ้องคดีไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล เว้นแต่การฟ้องคดีที่ขอให้สั่งให้ใช้เงินหรือส่งมอบทรัพย์สิน อันสืบเนื่องจากคดีตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (3) หรือ (4) ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาลตามทุนทรัพย์ในอัตราตามที่ระบุไว้ในตาราง 1 ท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง สำหรับคดีที่มีคำขอให้ปลดปล่อยทุกซ์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้” กล่าวคือคดีอันมีทุนทรัพย์นั้นจะต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล โดยที่ศาลปกครองได้กำหนดประเภทคดีของ “คดีคำร้องขอให้ศาลเพิกถอนหรือบังคับตามคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการ” มาตลอดว่าเป็น “คดีพิพาทเกี่ยวกับเรื่องที่มีกฎหมายกำหนดให้อยู่ในเขตอำนาจศาลปกครอง” ตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (6) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ซึ่งบทบัญญัติในมาตรา 45 วรรคสี่ นั้นมิได้กำหนดถึงค่าธรรมเนียมศาลเอาไว้แต่อย่างใดโดยที่จะนำเอาในเรื่องของค่าธรรมเนียมศาลของตาราง 1 ท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเข้ามาปรับใช้ ดังนั้นแล้วควรที่จะมีการแก้ไขเพิ่มเติม บทบัญญัติมาตรา 45 วรรคสี่ แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครอง และวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542 จากที่บัญญัติว่า “การฟ้องคดีไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล เว้นแต่การฟ้องคดีขอให้สั่งให้ใช้เงินหรือส่งมอบทรัพย์สินอันสืบเนื่องจากคดีตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (3) หรือ (4) ให้เสียค่าธรรมเนียมศาลตามทุนทรัพย์ในอัตราตามที่ระบุไว้ในตาราง 1 ท้าย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง สำหรับคดีที่มีคำขอให้ปลดปล่อยทุกซ์อันอาจคำนวณเป็น ราคาเงินได้” โดยควรบัญญัติเพิ่มความในตอนที่ท้ายต่อท้ายบทบัญญัติเดิมว่า “และการยื่นคำร้อง ขอให้ศาลบังคับตามคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการ หรือเพิกถอนคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการ สำหรับคดีที่มีคำขอให้ปลดปล่อยทุกซ์อันอาจคำนวณเป็นราคาเงินได้ ให้เสียค่าธรรมเนียมศาลตาม ทุนทรัพย์ในอัตราที่ระบุไว้ในข้อ 1) (ขของตารางเดียวกัน (” และ ควรที่จะมีการแก้ไขกฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองในส่วนของการขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล โดยยกเลิกการที่กำหนดให้ศาลปกครองต้องส่งสำเนาถ้อยคำสาบานตัวให้คำชี้แจงว่าผู้ขอยกเว้น ค่าธรรมเนียมศาลเป็นคนยากจนไม่มีทรัพย์สินเพียงพอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาล ยกเลิกการส่ง สำเนาคำขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล

และดำเนินการฟ้องไปให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งคัดค้าน และยกเลิก การที่บังคับให้ศาลต้องฟังคู่กรณีทุกฝ่ายและต้องไต่สวนคำขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลก่อนที่จะมี คำสั่งอนุญาตให้ผู้ขอดำเนินคดีโดยยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลได้ แต่ควรกำหนดให้ศาลมีดุลพินิจที่จะ พิจารณาว่าจะไต่สวนคำขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลหรือไม่ โดยศาลอาจพิจารณาจากพยานหลักฐาน ที่ผู้ขอเสนอต่อศาลพร้อมกับคำขอโดยที่ไม่จำเป็นต้องทำการไต่สวนก็ได้ แต่หากศาลเห็นสมควรที่ จะไต่สวนหรือแสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มเติมก็สามารถกระทำได้โดยเร็วเท่าที่จำเป็น โดยควร บัญญัติกฎหมายในทำนองที่ว่า “การยื่นคำขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลนั้น ผู้ขออาจเสนอ พยานหลักฐานไปพร้อมคำขอ และหากศาลเห็นสมควรไต่สวนหรือแสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มเติม ก็ให้ดำเนินการโดยเร็วเท่าที่จำเป็น” นอกจากนี้ ผู้เขียนยังเห็นว่า ควรนำมาตรการที่ให้ศาลมีอำนาจยึดหรืออายัดทรัพย์สิน ของผู้ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลตามมาตรา 159 วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความแพ่ง มาบัญญัติไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองของไทยด้วย โดยอาจเพิ่มความใน ตอนท้ายของข้อ 4/6 วรรคสอง ของระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ดังนี้ “ถ้าปรากฏต่อศาลว่าคู่กรณีที่ฟ้องหรืออุทธรณ์คดี โดยได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลมีทรัพย์สินเพียงพอจะเสียค่าธรรมเนียมศาลได้โดยมีอยู่แล้ว ในเวลาที่ยื่นคำขอให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล หรือโดยสถานะของคู่กรณีในขณะที่ยื่นคำขอ แม้ไม่ได้ รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลก็ไม่ได้ได้รับความเดือดร้อนเกินสมควร ให้ศาลรอการพิจารณาคดีไว้ก่อน และมีคำสั่งให้คู่กรณีนั้นนำค่าธรรมเนียมศาลมาชำระภายในเวลาที่ศาลกำหนด หากไม่ชำระภายใน เวลาดังกล่าว ให้ศาลมีคำสั่งจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ ทั้งนี้ ศาลอาจมีคำสั่งยึดหรืออายัด ทรัพย์สินของผู้ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลนั้นทั้งหมดหรือแต่บางส่วนก็ได้”

ปัญหาประการที่สอง ปัญหาของการที่กฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองของไทยมิได้ กำหนดให้องค์คณะพิจารณาพิพากษาต้องมีจำนวนเลขคี่

การที่กฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองของไทยมิได้กำหนดให้องค์คณะพิจารณา พิพากษาต้องมีจำนวนเลขคี่ได้ทำให้คำพิพากษาของศาลปกครองบางคดีกระทำโดยองค์คณะจำนวน เลขคู่ ซึ่งย่อมทำให้เกิดปัญหาขึ้นในกรณีที่คำพิพากษาได้กระทำโดยองค์คณะที่มีจำนวนเลขคู่ และ องค์คณะจำนวนเลขคู่นั้นมีความเห็นแตกออกเป็นหลายฝ่ายโดยที่แต่ละฝ่ายมีคะแนนเสียงเท่ากัน ตัวอย่างเช่น ในคดีของศาลปกครองชั้นต้นคดีหนึ่งมีตุลาการจำนวน 4 คน เป็นองค์คณะพิจารณา พิพากษา องค์คณะ 2 คน เห็นควรพิพากษาให้ผู้ฟ้องคดีเป็นฝ่ายชนะ แต่องค์คณะอีก 2 คนเห็นควร พิพากษาให้ผู้ถูกฟ้องคดีเป็นฝ่ายชนะ อันจะเห็นได้ว่าการทำคำพิพากษาในคดีดังกล่าวจะกระทำ มิได้ เนื่องจากกฎหมายบัญญัติให้คำพิพากษาต้องบังคับตามความเห็นของฝ่ายข้างมาก (คะแนน เสียงข้างมาก) ขององค์คณะ แต่ในการทำคำพิพากษาในคดีดังกล่าวเป็นกรณีที่องค์คณะหาเสียง ข้างมากมิได้เพราะองค์คณะแต่ละฝ่ายมีคะแนนเสียงเท่ากัน อีกทั้งกฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครอง ของไทยก็ไม่ได้บัญญัติทางแก้ไว้ว่าถ้าเกิดกรณีดังกล่าวจะต้องดำเนินการอย่างไรต่อไป

จากการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวิธีพิจารณาคดีปกครอง ผู้ศึกษาพบว่า มีข้อเสนอแนะคือ

1. ปัญหากฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองของไทยมิได้บัญญัติไว้ว่า การยื่น คำร้องขอให้ศาลเพิกถอนหรือบังคับตามคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล หรือไม่ ในอัตราเท่าใด และความไม่เหมาะสมของกฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองของไทย ในส่วนของการขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล อันทำให้การพิจารณาพิพากษาคดีที่มีการยื่นคำขอ ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลเป็นไปอย่างล่าช้า ผู้ศึกษาพบว่า ข้อเสนอแนะคือ

ควรแก้ไขที่จะมีการเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 45 วรรคสี่ แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 จากที่บัญญัติว่า “การฟ้องคดีไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมศาล เว้นแต่การฟ้องคดีขอให้สั่งให้ใช้เงินหรือส่งมอบทรัพย์สินอันสืบเนื่องจากคดีตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (3) หรือ (4) ให้เสียค่าธรรมเนียมศาลตามทุนทรัพย์ในอัตราตามที่ระบุไว้ในตาราง 1 ท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง สำหรับคดีที่มีคำขอให้ปลดเปลื้องทุกข์อันอาจคำนวณเป็น ราคาดเงินได้” โดยควรบัญญัติเพิ่มความในตอนท้ายต่อท้ายบทบัญญัติเดิมว่า “และการยื่นคำร้อง ขอให้ศาลบังคับตามคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการ หรือเพิกถอนคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการ สำหรับคดีที่มีคำขอให้ปลดเปลื้องทุกข์อันอาจคำนวณเป็นราคาดเงินได้ ให้เสียค่าธรรมเนียมศาลตาม ทุนทรัพย์ในอัตราที่ระบุไว้ในข้อ (1) (ข) ของตารางเดียวกัน”

ควรแก้ไขกฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองในส่วนของการขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล โดยยกเลิกการที่กำหนดให้ศาลปกครองต้องส่งสำเนาถ้อยคำสาบานตัวให้คำชี้แจงว่าผู้ขอยกเว้น ค่าธรรมเนียมศาลเป็นคนยากจนไม่มีทรัพย์สินเพียงพอที่จะเสียค่าธรรมเนียมศาล ยกเลิกการส่ง สำเนาคำขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล และสำเนาคำฟ้องไปให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งคัดค้าน และยกเลิก การที่บังคับให้ศาลต้องฟังคู่กรณีทุกฝ่ายและต้องไต่สวนคำขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลก่อนที่จะมี คำสั่งอนุญาตให้ผู้ขอดำเนินคดีโดยยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลได้ แต่ควรกำหนดให้ศาลมีดุลพินิจที่จะ พิจารณาว่าจะไต่สวนคำขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลหรือไม่ โดยศาลอาจพิจารณาจากพยานหลักฐาน ที่ผู้ขอเสนอต่อศาลพร้อมกับคำขอโดยที่ไม่จำเป็นต้องทำการไต่สวนก็ได้ แต่หากศาลเห็นสมควรที่จะ ไต่สวนหรือแสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มเติมก็สามารถกระทำได้โดยเร็วเท่าที่จำเป็น โดยควร บัญญัติกฎหมายในทำนองที่ว่า “การยื่นคำขอยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล นั้น ผู้ขออาจเสนอ พยานหลักฐานไปพร้อมคำขอ และหากศาลเห็นสมควรไต่สวนหรือแสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มเติม ก็ให้ดำเนินการโดยเร็วเท่าที่จำเป็น” นอกจากนี้ ผู้เขียนยังเห็นว่า ควรนำมาตรการที่ให้ศาลมีอำนาจยึดหรืออายัดทรัพย์สิน ของผู้ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลตามมาตรา 159 วรรคหนึ่ง แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความแพ่ง มาบัญญัติไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองของไทยด้วย โดยอาจเพิ่มความใน ตอนท้ายของข้อ 4/6 วรรคสอง ของระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ดังนี้ “ถ้าปรากฏต่อศาลว่าคู่กรณีที่ฟ้องหรืออุทธรณ์คดี โดยได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลมีทรัพย์สินเพียงพอจะเสียค่าธรรมเนียมศาลได้โดยมีอยู่แล้ว ในเวลาที่ยื่นคำ

ขอให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมศาล หรือโดยสถานะของกลุ่มในขณะยื่นคำขอ แม้ไม่ได้ รับยกเว้นค่าธรรมเนียม ศาลก็ไม่ได้ได้รับความเดือดร้อนเกินสมควร ให้ศาลรอการพิจารณาคดีไว้ก่อน และมีคำสั่งให้กลุ่มนั้นนำ ค่าธรรมเนียมศาลมาชำระภายในเวลาที่ศาลกำหนด หากไม่ชำระภายใน เวลาดังกล่าว ให้ศาลมีคำสั่งจำหน่าย คดีออกจากสารบบความ ทั้งนี้ ศาลอาจมีคำสั่งยึดหรืออายัด ทรัพย์สินของผู้ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียม ศาล นั้นทั้งหมดหรือแต่บางส่วนก็ได้”

2. ปัญหาของการที่กฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองของไทยมิได้ กำหนดให้องค์คณะพิจารณา พิพากษาต้องมีจำนวนเลขคู่

ควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 54 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและ วิธีพิจารณาคดี ปกครอง พ.ศ. 2542” โดยควรที่จะบัญญัติถ้อยคำเพิ่มเป็นวรรคสามของมาตราดังกล่าวไว้ว่า “องค์คณะพิจารณา พิพากษาในศาลปกครองชั้นต้นและศาลปกครองสูงสุดต้องเป็นจำนวนเลขคู่” เพื่อที่จะให้เป็นไปตามที่ได้ ศึกษาเนื่องจากตามมาตราดังกล่าวนั้นเดิมก็มิได้กำหนดถึงจำนวนองค์คณะอย่างตายตัวจึงบางครั้งส่งผล ให้มีการพิพากษาคดีโดยใช้เป็นนวนเป็นเลขคู่ในบางครั้งจึงส่งผลทำให้มิได้เป็นไปตามหลักเพื่อประโยชน์ แห่งความยุติธรรมน่าเสียดายมากเข้ามาประใช้ในรูปแบบของการพิจารณาคดีของศาลปกครองได้ในที่สุด จึงเห็นว่าควรที่จะมาตราดังกล่าวเพื่อที่จะทำให้มีความชัดเจนในเรื่องขององค์คณะที่จะเป็นเลขคู่เพื่อที่จะให้ นำเรื่องเสียดายมากเข้ามาวินิจฉัยในเรื่องของการชี้ขาดในคดีใดคดีหนึ่งต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กมลชัย รัตนสกววงศ์. การบังคับคดีปกครองตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดี

ปกครอง พ.ศ. 2542 หน้า. 52-53. กรุงเทพฯ : สำนักงานศาลปกครอง, 2547.

คณิต ฌ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาคการดำเนินคดี. กรุงเทพฯ, 2548.

_____คำอธิบายกฎหมายปกครอง (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2555.

ถาวร เกียรติทับทิว. คำอธิบายกฎหมายปกครอง ศาลปกครอง คดีปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง

(พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ, 2551.